

Polányi Károly: A mai nemzedék hivatása.

Egy nemzedék akkor születik meg a történelem számára, amikor hivatásának a tudatára ébred. És minden nemzedéknek annyi az értéke, amennyit ebből a hivatásából teljesít is. Ha ezt az egyedül neki fenntartott feladatát fel nem ismerné, azt vállalni nem akarná avagy nem tudná, az lesz a sorsa, ami azé a rossz szolgálóé, aki a reá bízott talentomot nem kamatoztatta. Csak az anyakönyvekben és az adólajstromokban tartják számon, csak az évszámok között van otthonuk az ilyen nemzedékeknek. A történelem nem ismeri őket. Az ilyen generáció soha sem élt, mert nem ismerte fel a hivatását, amely az élete lett volna.

Mi a mai nemzedék hivatása? Nekünk az jutott ki osztályrészüln, hogy tanúi legyünk az emberiség legsúlyosabb megpróbáltatásának. Az egyes kortárs számára ez csapás, amelyet

elszenved, de egy egész nemzedék számára hivatás, amelynek élnie kell. A mai nemzedék a legnagyobb morális esemény tanújává lett a kereszteshadjáratok és a reformáció óta. Az ilyen idők minden perce több megismerést rejteget méhében, mint elvakult és önelégült éveknek századai. A lelki szerkezet rejtett hibáit megláthatjuk ilyenkor, amelyeket zárt korszakok tokja eltakart. Az emberi szellem, amely érzi szégyenét, keresi az igaz utat és megtalálja azt. A morális haladás ezért a tökéletesedésnek az egyetlen nyílt, biztos és egyenes útja. De nincs is ennek a haladásnak értékesebb és megbízhatóbb záloga, mint a szégyenkezés és ezért nincsen a mai nemzedéknek sem nagyobb és természetesebb hivatása, mint igaz tanúságot tenni a mi nagy szégyenünkről.

1. Már a p u s z t a e s e m é n y e k is tanúságtételre fognak szorulni nemsokára.

Későbbi generációk nem fogják elhinni, nem fogják tudni szószerinti valóságnak venni a mi világunk legegyszerűbb tényeit sem. Nem fogják például elhinni, hogy a nagy háború kitörése teljesen váratlanul érthette a civilizált világot; hogy eleinte valóban kizárólag a diplomácia ügyetlenségét tette a közvélemény felelőssé a katasztróféért; hogy a katasztrófa éppen akkor következett be, amikor már le is lohadt a kedv és a szándék a népekben egy ilyen mérkőzéshez; hogy dacára ennek, a lelkesedés éppen eleinte volt a legnagyobb, mert az emberek éppen olyan gyorsan nyugodtak bele abba, hogy mégis háború van, mint amilyen nyugodtak voltak előbb afelől, hogy amúgy sem lehetséges. Magunk is alig hisszük már el, hogy ez így volt; mikép hinnék el távoli korszakok? A békéhez szokott emberiség számára a háború testet öltött lehetetlenség volt, exotikus kaland, amelyben azonban mindenkinek részt kell vennie. Mivel pedig minden ország megtámadott ország volt, a szocialisták joggal védelmi háborúról beszéltek. És folyt az általános védelmi háború... Utóbb már maga a háború lett a nagy és az értékes, az új és a megújító. A nagy áldozatok végre megteremtették a »nagy idöket«. Azután ezek már csak nőttek... Későbbben felvetődött a kérdés, hogy tulajdonképpen mi is lehet a háború célja? Sokan nem értették meg a kérdést, vagy azt válaszolták, hogy ez még korai. Nem tekintették tehát vállalkozásnak, hanem csak egy céltalan kényszerűségnek, amelybe beleestünk. Nem valami célból folyik, de valamely célnál fog megnyugodni. Ebben lesz majd a háború »értelme«. »Fajok harca« – »Keleti kérdés« – »Angol-német versengés« – »Bagdad vasút« – »Belgium integritása« – »Népek önrendelkezési joga« – »Balkán-kérdés« – »Középeurópa« – »Einkreisung« – »Amerika hegemoniája Európán« – »Elszász« – »a sárga faj térfoglalása« – »a demokrácia harca az autokrácia ellen« – »tengerek szabadsága« – mindegyik a maga idejében az »értelme« volt a nagy háborúnak, amelynek majd a keleten, majd a nyugaton, majd vérben, majd aranyban, majd idegekben, majd hajótérben, majd egyetlen nagy csatában, majd pedig az utolsó embernél, majd az egyik fél-megsemmisülésével, majd pedig remis-vel »kellott« »természetesen«

és »magától értetődően« végződnie, tizek a jelszavak egymással semmi összefüggésben sem voltak, sőt ki is zárták egymást. Divatként váltakoztak és a közönségnek egy és ugyanazon része majd az egyik, majd a másik, majd a harmadik és a negyedik »értelemében gleite fel az egésznek a kulcsát. Aszerint, hogy a harctéri helyzet kedvező volt-e avagy kedvezőtlen, az emberek egész világnézete, minden fundamentális ítélete erkölcsi és társadalmi kérdésekben diametrálisan megfordult. A legnevesebb publicisták szintiszta meggyőződésből havonként váltogatták filozófiai és szociológiai szintiszta meggyőzéseiket. Emellett senki sem értette világosan, hogy a háború voltaképpen hogyan lehetséges. Mindig fennmaradt valami abból az érzésből, hogy a mi világunkban a háború tulajdonképpen lehetetlenség. És mert alapjában mindenki így gondolkodott és alapjában senki sem értette, – vagyis a háború valóságát nem tartották sokkal többnek valami makacs látszatlánál, – ezért azt várták az emberek, hogy annak tulajdonképpen magától kellene megszűnnie, még pedig bármikor, ha nem is épen azonnal, de mielőbb ... »Hiszen elég csoda, hogy idáig tartott« ... mondták. Mert bár az emberek maguk voltak azok, akik kitartották' és maguk voltak azok, akik a frontokat tartották, mégis mindig az volt az érzésük, hogy ez valahogyan megfordítva van. De hogy voltaképpen hogyan is van, azt nem tudta senki.

2. A mai idők legalapvetőbb lelkiállapotait nem lesz képes elképzelni az utókor.

Ebben az áttekinthetetlen és páratlan közhangulatban az egyes emberek kedélye valóban sajátos állapotba jutott. Beteges volt ez az állapot, oly gyötrőn kínos közérzés járt vele, hogy csak nagyon érzéketlen egyének voltak immunisok ellene. Ettől a lelki betegségtől szenvedtek legjobban a katonák künn a harctéren, a foglyok, a hinterlandban is az érzékenyebbek: az asszonyok és a hajlamos férfiak nagy számmal. De ki nem szenvedett tőle? Olyasvalami volt ez, mint amit az orvosok melankóliás depressziónak neveznek: a kedély nyomott és mégis nyugtalan, a szűkült tudat tehetetlenül egy pont körül forog. És ez az egy pont: a háború volt. Nem fogják valamikor elhinni, hogy a háborús bajok legnagyobbika nem a nélkülözés, nem a sebesülés vagy betegség, sem a túleröltetés: hanem ez a sajátságos, alig megfogható valami volt, ami a világháború ege alatt megfeküdt a lelkeket. És még kevésbé fogják megérteni, – hiszen ma is csak kevesen tudják – hogy ennek a szörnyű kórnak az igazi oka sem a nélkülözés vagy más háborús baj, bizonytalanság vagy veszély volt, hanem valami egészen más.

Ez a fájdalom az emberi lélek fájdalma volt az értelmét vesztette léi fölött. Az ember nem képes olyan világban élni, amelynek az értelmét hiába kutatná. Egy nagy katasztrófába bámult bele értetlenül az egyén. Ott állott a kellős közepén és az okát; nem ismerte, a célját nem kereshette, önmagáról nem tudta, szereplő-e benne vagy csak néző, érette történik-e az egész avagy ő ellene és bár mindenekfölötti bizonyossággal azt az egyet tudta

csupán, hogy annak a létezése vagy nem létezése amúgy sem az ő akaratán múlik, mégis örökké ő reá és az ő akaratára hivatkozott benne minden és mindenki. Az ő akaratát teljesítették a hősök odakünn, az ő akaratára hivatkozott az ellenség is, amikor igazolta magát, az ő akaratán múltott látszólag az egész világ. Hiába érezte, hogy ez csak káprázat, hogy ez nem lehetséges. Hogy egy világban, amelynek az ő számára nincsen értelme és amelynek nem ismeri a célját, abban neki nem is lehet szándéka vagy akarata. De maga sem tudta már, hogy mit akar és hogy amit tesz, a maga akarata-e avagy másé és ha másé, vajjon kié?

A háború méretei is belső ellentmondást rejtettek, amely az értelmet megzavarta. A háború eszköz a célhoz. De ez a háború és ez a mai hadsereg nem lehet az. A régi hadseregek pár ezer embere úgy aranylott az államhoz, amelyért küzdött, mint a rész az egészhez. És mindig észszerű dolog a részt feláldozni az egésznek a megmentésére. De ebben a háborúban mindenki katona volt és aki nem volt katona, annak is a szabadsága annyi korlátozásnak, a vagyona annyi kockázatnak, az élete annyi nélkülözésnek volt kitéve, akár a katonáké. A kölcsönös kiéheztetés! háború nem kiméit asszonyt és gyereket sem. Majd annyi csecsemő pusztult bele ebbe a háborúba, mint ahány felnőtt férfi. Nem volt itt többé cél és eszköz, rész és egész, hanem az egészet kockáztattuk és ha kellett, az egészet áldoztuk fel: az egészért. Ez pedig már nem megérteni való. Csak olyan cél indokolhatná ezt, amely fontosabb volna, mint maga az egész, fontosabb, mint az egésznek az élete, a vagyona, a jóléte és a boldogsága. De ilyen cél csak valamely feltétlen erkölcsi igazság megvalósítása, csak valamely mindenekfölött álló erkölcsi parancs teljesítése lehetne...

Az ilyen tájékozatlan kedély nem tudja az életet élni: mert vagy vállalni kell az idők terhét, mint áldozatot, amit meghozni kívánunk, vagy pedig túrni a kor viszontagságait, mint elemi csapást, mint értelemnélküli katasztrófát. Csak az akaró, aki nem érzi az út rögét és a tűrő, aki megadással rója azt, járják meg könnyen az utat. De a kettő között választani kell. Aki kétségében tétovázik, annak nincsen megpihenése, mert a léleknek csak az akarásban vagy a tűrésben van pihenője. A mai tájékozatlan nemzedék kálváriája ezért végnélküli volt és a tétovázás minden stációján előlről kezdődött. A meggyötört kedély végül belefásult, az öntudat belekábult. Minden ébredés újra fáj és minden eszmélés új szégyen volt. Így tengődött a mai nemzedék kétségében.

Egy világról, amelynek nincsen értelme, nemcsak hogy benne élni nem lehet, de képet sem tudunk alkotni róla. Egy jobb kor sohasem fogja megtudni az egyszerű valóságot, hogy a nagy háború egyik legnagyobb csapása a hinterlandban és a fronton egyaránt: az unalom volt. Egy értelemnélküli világ unalma. Hasonlatos volt ez az unalom ahhoz az unalomhoz, amelynél egyebet az osztálysorsjáték végtelen nyerési listáit böngésző nem érezhet, bár tudja, hogy az ő sorsjegye – és sorsa is –, benn foglaltatik

a jegyzékben. A képzelethez nem szólott semmi sem. A leghíresebb csatatereket, a leghősiesebb hadosztályokat sem lehetett elképzelni. Óriási csaták, hónapokig tartó ütközetek, a blokádszabványok megváltoztatása, új harci eszközök, világtörténelmi fordulatok: – minden a papíron. Sokan már a lapokat sem olvasták, vagy kihagyták a háborús híreket. Olyan szuggesztív volt ez a hangulat, hogy paradox fejek már komolyan hirdették, hogy tudomásul sem kell venni az egészet, hiszen nem jelent semmit sem. Az utókor, ha majd eljut rá ennek az unalomnak a híre, vagy különös léhaságnak vagy különös hősiességnek fogja ezt betudni; a tárgyilagosabbak talán az események túlságos tarkaságának. Pedig a valóság egészen más. Az embereket, csak úgy, mint azelőtt, minden érdekelte, aminek értelme van. Pletykák, intrikák', a gyengébb küzdelme vagy az ártatlan üldözése épen úgy megmozgatták a közvéleményt, mint azelőtt. Jobban érdekelte az embereket egyetlen leleplezett kis hazugság, mint a legnagyobb méretű valóság, amelyen nem gondolhatott semmit. Az erkölcsi bátorság most is hősokeket teremtett és míg a harcosok milliói névtelenül veszték oda, akadtak nagyon is békés emberek, akiknek a neveit egész Európa ismerte. Egy felügyelet nélkül hagyott kisgyermek halála, aki odaégett, amíg az anyja élelmiszerért ácsorgott, több beszéd tárgya volt, mint az az napi harctéri jelentés... De ez a megfajtás a mi titkunk fog maradni. Az utókorra kész klisékben jut el a ma képe, színesen, világosan, éles kontúrokkal. A történelem csak a nyerő számokat jegyzi fel. Ki fogja elképzelni a végnélküli sorshúzás unalmát és ki fogja elhinni, hogy a fronton megölte a lelkeket az unalom...

3. Egy ilyen világ elől nem volt menekvés. Hiába vonultak volna vissza az emberek hivatásuk zárt körébe és reméltek volna tájékozódást jól ismert kötelességeiktől. A munka és a jutalma, a fáradtság és a bére, minden, minden megváltozott, valami határozatlan és megfoghatatlan módon nem az volt már, ami azelőtt volt. (A régi hivatások a társadalomban, a hagyományos szerepek az államban, az emberiség természetes viszonylatai: mind összekeveredtek és megzavarodtak. A nagy bizonytalanság az egye» emberek életébe is behatolt.

A k o r m á n y z ó k ö r ö k lelkiismerete sohasem lehetett nyugodt, mert a háború alatt nem lehetett kormányozni. A programok sorsát a véletlen döntötte el. A vezetésre hivatottak csak színleg vezettek, tényleg tétován követték az eseményeket', amelyeket ők is a harctéri jelentésből tudtak meg. Mégis nagyobb elhatározottságot kellett mutatni, mint valaha. Tervszerűséget és céltudatosságot tettetni – tervek és célok nélkül. Ez a hazugság voltaképpen az egész közéletet megfertőzte, de a baj ellen nem lehetett tenni, mert bonyolult látszatok eltakarták azt. Tehetetlenül kellett néznie a kormánynak, miképpen emelkedik szüntelenül a hatalma. A hatásköre nem a sikerei folytán gyarapodott, hanem többnyire – a balsikerei folytán. Az ilyen felelősség a kormányokra inkább megzavaró és lehangoló volt, mint ameny-

nyíre felemelő. Nem csoda, hogy azt mindenáron áthárítani igyekeztek.

De a belpolitikai folytonosság is csak újabb erkölcstelen látszatok szülője lett. A kormány továbbra is a közvélemény bizalmából származtatta a mandátumát: ugyanannak a közvéleménynek a bizalmából, amelynek kialakítását elsőrendű kormányfeladatnak tekintette. És ennek az ellenőrzője is a közvélemény volt... Az ilyen tükör-kertben menthetetlenül el kellett tévedni.

Működésben maradt tovább is színleg az egész belpolitikai gépezet, az ő pártkulisszáival és sülyesztőivel. És a minisztérium, amely a kebelében épen arról tárgyalt talán, hogy a külpolitikai helyzet mit fog igényelni: a demokrácia behozását-e, avagy az autokrácia felállítását? – a régi klikkek számláiról alkudozott, az ósdi intézményeket toldozta-foldozta és óvatosan gyűjtögette és számlálgatta a szavazatokat a többségéhez, – mindezt a látogat kedvéért, hit és meggyőződés nélkül. A döntés másutt volt. A kormány, a közvélemény és a pártok a »szörnyű malom« alatt politizáltak.

A Burgfriede idejében az ellenzék is elveszítették létjogosultságukat, de mint annyi más minden ebben a korban, ami elveszítette létjogosultságát, nem szűntek meg emiatt létezni. A háború volt a kor legnagyobb csapása, mégis ez volt az egyetlen, amit nem elleneztek. De nyílt titok volt, hogy az ellenzéki pártod csak felfüggesztették a kritikájukat, de azért róla le nem mondanák. A jelentőségük tehát abban a kritikában volt, amelyet gyakorolhattak volna, de amelyet még sem gyakoroltak. Ezt az önmegtartóztatást írták azután a saját javukra. Mindig annak a pártnak volt így a legnagyobb az érdeme a háború körül, amely a legjobban ellenezte azt, mert ennek az önmegtartóztatása volt a legnagyobb. Ha nyíltan bevallották volna, hogy őket is magával ragadta a közhangulat, nemcsak a párhívek hagyták volna el a saját vezéreiket, hanem a kormányok szemében is megcsökkent volna az ellenzék értéke. Az ellenzék tehát még jól is jártak, ha úgy tettek, mintha elleneznék a háborút. Nem is vallották volna ők azt be, ha meggyőződést változtattak volna és titokban ők is hozzájárulnának (aminthogy tényleg nagyrészt így is volt), hanem akkor is azt színlelték volna, hogy meggyőződésük ellenére cselekesznek, csupán a haza javára. Ezt ti. mindenki dicséretesnek tartotta és ők maguk is.

A dolgozó és kereső rétegek ép így feszélyezve voltak. Kezdetben becsukták a boltot és elkészültek az üzlethiányra, a munkanélküliségre. Túrtek és vártak. Várták, amíg elfogy minden anyag és minden áru és a háború véget ér. De a háború kerekedett fölül. Nem szűnt meg ettől, hanem kikényszerítette a legnagyobb konjunktúrát teljes anyagihiány mellett! Szállítani csak rossz árut lehetett azonban, mert más nem volt. Rossz árut szállítani viszont veszélyes dolog volt, mert egyszer kitüntetés járt ki érte, másszor meg börtön. A kereskedő hivatása olyan kockázatos lett, mint a katonáé a fronton. A híres Krantz úgy állott

oda a bécsi bíróság elé a nagy árdrágítási perben, mint egy hős. Csakhogy ez a kockázat mégsem járt igazi dicsőséggel, mert túlságos nagy hasznot hajtott. A sok könnyen szerzett új vagyon viszont kompromittálta a takarékoságról és az önmegtartóztatásról szóló mesét és ez bizonytalanná tette a legrégebbi vagyonok díszét is. A hadicélokban is a polgári osztály volt a legjobban érdekelve és őket zavarta meg legjobban az anyagi és az erkölcsi célok folytonos váltogatása. Mert más dolog: jog, igazság és becsület, mint: piacok, kontingensek és petróleumforrások. Az egyik: áldozat és lelkesedés, a másik: haszon és számítás. Pedig ez a kettő úgy váltakozott a lelkekben, mint a hang rezgésében a hullám hegy és hullám völgy és váltakozásuk szakadatlansága egyetlen erkölcsi diszsonanciába olvadt össze. De még az üzlet is csak úgy lehetne hadicél, ha a háború az anyagi áldozat érte. De ha maga a háború az üzlet, amelyhez célokat csak azért kell találni, hogy prolongáltassék az üzlet: az ilyen helyzet a legprimitívebb morált is fejtetőre állítja. Az üzletember gyakorlati szeme is beleszédült abba, hogy majd a közvetlen jelenre, majd a távoli jövőre kellett beidegeznie tekintetét. Majd az eljövendő béke volt számára az egyedüli valóság, amely majd folytatása lesz a régi munkásságnak, majd pedig a pillanat esélyeit leste és elhalványult emellett minden egyéb. És aszerint, hogy a háborútól vagy a békétől várta-e épen az üzletét, más-más volt az egész ember. Nem érezte ő különben magát védve még a legsajátabb területén sem: a valuta ördöge mindenütt kísértett. Mennél többet keresett, annál kevesebbet ért a vagyona. Hadikölcsönre azzal csábították, hogy megszabadul vele a pénztől és a megmaradt rész többet ér majd, mint amúgy az egész. Az államhitel a bizalmatlanságra épült így fel és a hadikölcsönjegyzést az állam uzsorakölcsönnek állította oda, amellyel a hazafias ember kizsákmányolhatja az államot. A polgárság tájékoztatlansága teljes volt.

A paraszt folyvást vértett és folyvást gazdagodott, úgy, hogy maga sem tudta már, hogy mi a jó és mi a rossz. Vagyon lett a vérből és mesebeli gazdagság az ország nyomorúságából. Hazafinak tudta magát addig, amíg ráfizetett; most elveszítette az erkölcsi talajt a lába alól. Legelőször értette meg az önérdék szavát és ismerte meg a kísértést. Szociális nevelés híjján dicstelenül elbukott. Mennél olcsóbb volt a saját élete a fronton, annál drágábbá tette a mások életét odahaza. Nyers érdeke legázolt, letaposott mindent, ami szembeszállott vele: eszményt, közérdeket, hazát.

A proletariátus került a legsúlyosabb erkölcsi helyzetbe a háború kitörése folytán, mert csak az ő politikája mögött állott világnézet és csak ő mérte a magatartását magasabb erkölcsi mértéken. Ez lett volna az ő világtörténelmi debut-je... Minden szem rajta csüggött. És ekkor egy várakozó világ színe előtt, mindenki szeme láttára, végbement valami, ami őt magát is megdöbben-tette és amit ő maga sem értett meg soha világosan, de aminek az igazi értelme nem egyéb volt csalódásnál, olyan végzetes csaló-

dásnál, amelyet egy eszme túl nem élhet. Mert azt várta volt és szentül hitt benne, hogy a világháború kitörése napján a polgári világ az Internationalera fog ébredni. »A nemzetközi kapitalista szövetség, amely a népeket egymás ellen uszítja« – zárt fronton fogja magával szemben találni a nagykorúvá vált népeket. E helyett a proletariátus ébredt arra, hogy a többi népek mind és ő maga is, a háború bűnös lázában égnek. Hogy halottnak vélt emlékek, érzelmek és szolidaritások feltámadtak és felülkerekedtek az ő saját szándékain, az ő reményein és az ő jobbik énjén ... De ezzel nem volt vége. Egy másik, egy kellemes, de annál nyugtalanítóbb fordulat várt rá: kimaradtak a nagy meghátrálásnak a megjósolt következményei is. A proletariátusra kellett volna rászakadnia a háború minden borzalmának. De a kiérdemelt szenvedések tudata legalább ébrentartotta volna benne az önmaga ellen elkövetett bűn gyötrő szégyenét és ez a tudat számára egy jobb jövő záloga lett volna. Ehelyett legnagyobb ámulatára a háború kedvezményezettjei között találta magát. A szervezett munkásság nélkülözhetetlennek bizonyult a hadiipar fentartásához. Szakszervezetei, sajtója és vezetőségeik a háborús államrend lényeges részei voltak, amelyeket a véradó alól is felmentett és a helyükön hagyott meg a hadi érdek. Míg a szervezetlen tömegeket és a csócseléket, a hazafias szegény népet a front és az éhség sanyargatták és tizedelték, addig a nemzetközi elite kíméletben részesült. Nem ők voltak tehát a háború legnagyobb vesztesei sem – és ezzel szétfoszlott egy későbbi megtérésbe vetett utolsó remény is, amely a nagy Pál-fordulás után még megmenthette volna a forradalmi hagyományok folytonosságát.

4. Ilyen kor volt a mi korunk, ilyen nemzedék volt a mi nemzedékünk.

Nem tudta soha, hogy hol tart, honnan jön és hová megy? Nem állhatott a helyzet magaslatán, mert ez a helyzet előtte ismeretlen volt. A szenvedése nem lehetett tiszta és nagy, mert nem volt számára értelme. A vér olcsó lett, a kenyér drága, a betegség testi előny és a pénzért, amelyért mindent odaadtak az emberek, azért nem kaptak semmit sem. Nem volt min mérni a világot. Egészség, vagyon, kenyér, haza és hősiesség kérdőjellé váltak. És egy világ, amely mindenét elvesztette, egyet kapott érte cserébe, de ez az egy gazdaggá tehetette őt. Olyan gazdaggá, hogy már a sejtelve is felemelő érzés volt és az egész emberiséget az új bőség tudata villanyozta fel: gazdaggá mély és végleges csalódásokban, olyanokban, amelyeket egy egész nemzedék a fájdalmas meglepetés felkiáltásával fogadott, gazdaggá szegyenekben, amelyek gyötrők és termékenyek. Mint a belső megismerés újjászületése, olyan volt az új látomás ránkhasadása. A múlt minden hibája, üres jelszavai, dédelgetett előítéletei, léha bizodalmai, cinikus komolykodásai és egész bűnös könnyelműsége, – ott feküdtek előttünk és megértettük őket. Nem azt láttuk meg, hogy miképpen kerülhettük volna el a háborút, de azt, hogy

minden, amit idáig tettünk, elkerülhetetlenné tette azt. Nem azt láttuk meg, hogy ki a bűnös, de azt, hogy mindannyian azok vagyunk. Ha látomását akkor intézményekbe önthette volna az emberiség, egy nap alatt megszülettek volna a Világ Egyesült Államai. De mindez csak fel-felvillámolt a lelkekben, egy-egy pillanatnak cikázó megismerése volt. Közben múltak az évek az emberiség fölött, amely nem volt se nagyobb, se kisebb, mint a rendes méret és amelynek a szelleme fölött a régi hatalmasságok megtartották látszat-uralmukat. Ezeknek a vezérgondolata és minden belső vágya pedig e látomások és csalódások elfelejtetése, meghamisítása és letagadása volt. De az igazságot egy pillanat alatt meglehet érteni, hanem elfelejteni nem lehet olyan hamar. És mindenki érezte a lelke mélyén, hogy ezeknek a legelső csalódásoknak a fájdalma volt az utolsó emberi és értékes fájdalom ebben a háborúban. Hogy a háború kitörésével már be is fejeződött a történelem mondanivalója: ami ezután következik, az már csak ismétlés... A tanulság pedig az emberiségé lesz, amely megszenvedett érte. És hogy ez a tanulság lesz az idők hagyatéka.

5. E nagy tanulságok, amelyeket korunk rejteget, sok millió ember életébe kerültek. Ezeket leszűrni és megragadni a jövő nemzedék munkája lesz. De ne felejtkezzünk meg róla soha, hogy a mi szégyenünk fogja fogékonyra tenni az ő lelküket és hogy a mi csalódásaink fogják megnyitni az ő szemeiket. A mi őszinte és igaz tanúságunkon múlik az emberiség öröke.

Kétféle akadállyal kell megküzdenünk majd. Az egyik a csábítás, amelyet önmagunkban kell legyűrni, a másik az a veszély, amely másoktól származik reánk.

Ellent kell állanunk legelőször is a felejtés csábításának. Objektívizálnunk kell a múltó jelent, szóban és írásban, versben és prózában, művészetben és tudományban, – hogy valóságát az idő el ne moshassa. Meg kell őrizni hűen az emlékét, mint ahogy a tiz parancsolatot ünnepélyes szavakkal kőbe véste Mózes és törvénynek tette meg a soha sem szűnő emlékeztést.

Ellent kell állanunk a visszapillantás torzító távlatának. Visszatekintve, értelmet és indokoltságot látszik nyerni minden. Csakhogy ez a látszat csal. De ha engednénk e látszat csábításának, ez elég volna ahhoz, hogy megghiúsuljon hivatásunk. Evégből értsük meg jól, hogy a lelki valóság amelyről tanúságot teszünk, csak a jelenben létezik. Belülről csak egyszer láthatjuk meg a mar időt: itten és most

Ellent kell állanunk végül a dicsfény csábításának, amellyel oly kiválasztott nemzedék, mint a mai, az utókor részéről találkozni fog. A korunk szerint fognak megítélni bennünket. Ha ez a mi korunk nagy volt, úgy nagynak fognak ítélni bennünket is. És tőlünk fogják megkérdezni, hogy minő volt ez a kor, mert mi voltunk ennek a kornak a tanúi. Tőlünk magunktól fog tehát függeni a mi becsületünk és dicsőségünk az utókor előtt. De nekünk nem szabad haboznunk és vallanunk kell az igazat a hivatásunk kedvéért. Hirdetni fogjuk hűen, hogy minő nemzedék vol-

tunk mi, a világháború kortársai. Ez a legutolsó megpróbáltatás lesz a legnehezebb próba.

Ha sorban leküzdöttük magunkban a felejtés, a visszapillantás és a dicsfény csábításait, akkor szembekerülünk majd azokkal a veszélyekkel, amelyek másoktól fognak reánk származni:

Egy közös érzés, egy közös félelem tartja össze ezt az egész mai világot és annak minden történelmi erőit, hogy: vége! vége! vége! – az ő világuk egyszer és mindenkorra letűnt. És egyetlen közös akarat és egyetlen közös elhatározás éli titkos, rejtett életét e haldokló világban, annak kormányaiban és ellenzékeiben, tudományában és vallásában, kultúrájának és civilizációjának minden porcikájában, egyetlen bűnös remény hatja át ma is annak szellemi urait, hogy: mégis! mégis! mégis! Mégis élni fognak, el fognak felejtetni mindent, és el fognak hallgattatni mindenkiket, ki fogják tépni a történelem könyvéből az áruló lapokat és tovább is a világ urai maradnak, – hit nélkül és meggyőződés nélkül!

Jaj akkor annak, aki hívatlan tanúja lett a hatalmasok megszégyenülésének. Mert a hatalmasok közös erővel fordulnak majd ő ellene, ha vallani akarná, amiképen történt. És szentté fogják avatni a mai korszakot, avégből, hogy hozzáférhetlenné tegyék az igazság kutatóinak és ki fogják közösiíteni az eretnekeket, akik hisznek az igaz tanuknak.

Mert felbecsülhetetlen érdekei a világ régi papjainak fűződnek ahhoz, hogy soha az utókor hírért ne vegye a ma Kinyilatkoztatásának. Soha hírért ne vegye, hogy a véres időben egy hang szólalt meg egy egész nemzedék füle hallatára. És hogy mindannyian meghallottuk az Igét, amely a csalódás és a szégyen korszakában így szólott hozzánk: »Hagyjátok el a bálványok imádását. Lássátok hová vezettek el titeket a hamis istenek. Tegyetek örök tanúságot a jelen szégyene mellett és meg fogjátok találni a helyes utat.«

Erre a tanúságra kell a mai nemzedéknek szövetkeznie.